

קוהרנטיות גם במקורות?
 דבר תורה פרשת ויקרא, ד"ר חזות גבריאל

או נפש כי תשבע לבטא בשפתים להרע או להיטיב לכל אשר יבטא האדם בשבעה ונעלם ממנו והוא ידע ואשם לאחת מאלה: (ויקרא ה, ד)

בשבועות כו ע"א נחלקו רבי עקיבא ורבי ישמעאל בשאלה האם מתחייבים על שבועת ביטוי 'לשעבר'. לפי רי"ש מתחייבים רק על שבועה על העתיד, והוא לומד זאת מ'**כלל ופרט וכלל**'. הפרט הוא 'להרע או להיטיב', שנראה כלשון שבועות על 'להבא', ומכאן מכליל רי"ש שחייבים רק על שבועות 'להבא' ולא על שבועות 'לשעבר' (כעין הפרט). לעומתו, ר"ע דורש '**ריבוי ומיעוט וריבוי**', ולכן הוא מחייב על כל סוגי השבועה, וממעט את 'הנשבע על דבר מצווה'.

הרמב"ם פוסק להלכה בסוגיות השונות באופן לא עקבי. לפעמים הוא פוסק כדעת דבי רי"ש שדורשים '**כללי ופרטי**', ולפעמים כדעת דבי ר"ע שדורשים '**ריבוי ומיעוט**'. ביחס ל'שבועת ביטוי' הרמב"ם פוסק לפי מי שדורש 'ריבוי ומיעוט וריבוי', ובסוגיית 'שבועת הפיקדון' הרמב"ם פוסק כמי שדורש 'כלל ופרט וכלל'. רוב מפרשי הרמב"ם, ובפרט אלו בעל האופי האנליטי-משפטי לא העירו על הקושי הזה. נראה שהם אינם מוטרדים מחוסר עקביות ברמה של מקורות ההלכה. לעומתם המפרשים הקלסיים בהחלט מוטרדים מן הסתירה הזו, ואף מעירים עליה.

ראש לכולם הוא בעל הלח"מ (בפ"ז ה"ד), אשר חש בבעייתיות הקיימת בשיטת הרמב"ם, והוא כותב כך:

ויצאו קרקעות וכו'. נראה דרבינו ז"ל דריש כלל ופרט כרבנן דאמרי הכי בפ' שבועת הפקדון (דף ל"ז ב) ודלא כר' אליעזר דדריש רבויי. ויש לעורר על זה דרבינו ז"ל פסק לעיל בפרק ראשון כר"ע דמחייב קרבן להבא ולשעבר ובפ"ג דשבועות אמרינן דדריש רבויי ומיעוטי ובסוגיא דפ"ק דשבועות משמע דמאן דדריש כללי ופרטי פליג אר"ע....

תופעה זו מעוררת קשיים ונקודות מעניינות למחשבה. ניתן להרהר אודות הקשר בין אופני הדרש לבין ההלכות הנגזרות מהם. עולים כאן גם אספקטים שנוגעים לקוהרנטיות של ההלכה בכלל, ושל מקורותיה בפרט. לשון אחר - האם ההלכה צריכה להיות קוהרנטית רק ביחס לתכנים (שלא יהיו סתירות בין תכני ההלכות), או שמא נדרשת קוהרנטיות גם ביחס לאופני הדרש? האם בכלל יש לפסוק הלכה באיזו דרך דרש עלינו לאחוז ולהשתמש?

כל זה מעורר שאלות הנוגעות גם למהותה של ההלכה ודרכי פסיקתה, וליחסן של אלו לאמת. אם פסיקת ההלכה היא אקט שרירותי שנועד לסדר החברתי ולא לחשיפת אמת כלשהי, אזי אין הכרח שהמערכת ההלכתית הנוצרת מהפסק תהיה קוהרנטית. צריך להכריע באופן כלשהו כדי ש"התורה לא תהיה כשתי תורות", אבל ההכרעה כשלעצמה אינה מחוייבת ל'אמת', או אפילו למסקנה כלשהי. לפי גישה כזו תיחדר קוהרנטיות תוכנית, אך לא בהכרח התאמה למתודולוגיות הדרש.

ברם, אם פסיקת ההלכה מבטאת אמת כלשהי, אזי סביר להניח שצריכה להיווצר **מערכת** קוהרנטית, שאם לא כן לא הגענו לאמת. גם לפי גישה זו עדיין ניתן לתהות, האם יש חשיבות לקוהרנטיות ביחס למקורות ההלכה, שכן המערכת ההלכתית נבדקת מול מציאות ערכית - רוחנית, אך למקורותיה אין לכאורה מערכת בחינה השוואתית כל שהיא.

עצם קיומם של שני בתי מדרש מעידה על כך שאצל חז"ל היתה קוהרנטיות, שהרי כל חכם השתייך לבית מדרש שאימץ אופן מסויים של דרכי דרש. ברם, תופעה זו יכולה היתה להיות מקרית. ייתכן שההשתייכות לבית המדרש של דבי ר"ע או דבי רי"ש נבעה מסיבות טכניות (היכן אותו חכם למד תורה), והקוהרנטיות בדרכי הדרש נוצרה מתוך כך. אם כנים דברינו, אזי אין מכאן ראיה להכרח לשמור על קוהרנטיות של דרכי הדרש עצמן (=קוהרנטיות במישור המקורות).

לפי גישתו של '**הרב הנזיר**', (בספרו '**קול הנבואה**'), מידות הדרש עצמן מבטאות אמת כלשהי, והן אינן קוד שרירותי, או 'צופני'. מתבקשת מכך התפיסה המחייבת קוהרנטיות גם במישור המקורות.

להערות ולרכישת ספרי 'מידה טובה': hazut@gmail.com